

Základný teoretický rámec na výchovu charakteru v školách (2017)¹

A Framework for Character Education in Schools²

The Jubilee Centre for character & virtues

preklad článku³

1 Úvod

„Cieľom nášho učenia sa nie je len vedieť, čo je cnosť, ale stať sa dobrým.“

Aristoteles

Rozvoj charakteru detí je zodpovednosťou, o ktorú sa delíme všetci, predovšetkým rodičia. Ale hoci sú oni tými prvými vychovávateľmi, empirické zistenia nám potvrdzujú, že rodičia požadujú, aby k výchove prispeli všetci dospelí, ktorí majú s ich deťmi kontakt, najmä však ich učitelia. Rozvoj charakteru je proces, ktorý si vyžaduje nielen úsilie samotného jednotlivca, ale aj spoločnosti a školy. Spoločnosť, ktorá je odhodlaná umožniť svojim členom dobre žiť, bude zaobchádzať s výchovou charakteru ako s niečím, na čo má každé dieťa právo. Školy by mali uvažovať o tom, akými osobnosťami by sa mali stávať deti, ako dobrý charakter prispieva k plnohodnotnému životu a ako vo výchovnom procese vyvážené pracovať s jednotlivými cnosťami a hodnotami. Cieľom tohto Rámca je poskytnúť teoretické zdôvodnenie a praktické východiská pre školy, ktoré prejavujú záujem o rozvoj charakteru svojich žiakov a študentov.

Príslušnosť a aktívne zapojenie sa do školskej komunity je hlboko formatívna skúsenosť, ktorá pomáha študentom okrem iného rozvíjať ich charakter. V širšom význame pojmu je výchova charakteru prítomná vo všetkých predmetoch, objavuje sa v aktivitách školy a jej

---

¹ Preklad tohto článku je výstupom v rámci projektu VEGA 1/0056/19: *Morálna reflexia ako primárny komponent výchovy charakteru v podmienkach realizácie predmetu etická výchova*. Preklad bol realizovaný s láskavým dovolením riaditeľa Jubilee Centre for Character & Virtues, Birmingham university, dr. Toma Harrisona.

² Tento Rámec je postavený na výskume realizovanom inštitútom Jubilee Centre for Character and Virtues. Všetky ďalšie reporty z výskumných projektov je možné nájsť na stránke Centra <https://www.jubileecentre.ac.uk>.

³ Článok preložil Martin Brestovanský.

celkovom étose; rozvíja cnosti charakteru spojené so spoločnou morálkou a rozvíja chápanie toho, čo je považované za vynikajúce v rôznych oblastiach ľudského úsilia. Školy by mali a aj pomáhajú študentom pri učení sa tomu, aby poznali, milovali a robili dobro. Mali by umožniť študentom stať sa dobrými ľuďmi a občanmi schopnými viesť dobrý život, jednoducho stať sa „úspešnými“ osobnosťami. Centrálnym záujmom výchovy a vzdelávania je formácia charakteru a ďalšie prínosy plynúce z jeho zámerného a plánovaného utvárania.

Vo všeobecnosti prijímaným cieľom života je ľudská blaženosť⁴ (angl. flourishing). Plnohodnotne rozkvitať však neznamená len byť šťastný, ale predovšetkým naplniť vlastný ľudský potenciál. Blaženosť je finálnym cieľom výchovy charakteru. Vyžaduje si nadobudanie a rozvoj intelektuálnych, morálnych a občianskych cností, dosiahnutie špecifickej excelentnosti v rôznych oblastiach praxe alebo ľudského úsilia a všeobecnej cnosti sebariadenia (tento typ cností inými slovami nazývame uschopňujúcimi alebo výkonovými). Všetky spoločne sú potrebné na dosiahnutie najvyššieho potenciálu života. Výchova charakteru učí, ako získať a posilňovať tieto cnosti, t. j. črty, ktoré trvalo udržiavajú schopnosť žiť plnohodnotný život a vedú k prosperujúcej spoločnosti. Školy by sa mali zamerať na to, aby vychovali spoľahlivých, sebavedomých, ale aj súcitných študentov, ktorí efektívne prispievajú k rozvoju spoločnosti, sú úspešní v učení sa a stávajú sa zodpovednými občanmi. Študenti zároveň potrebujú vyzrievať v porozumení toho, čo je dobré alebo hodnotné, a v schopnosti to chrániť a zveľaďovať. Potrebujú v sebe rozvinúť záväzok služby voči druhým, čo je základným prejavom dobrého charakteru v praxi. Otázky formovania charakteru sú neoddeliteľné od týchto vzdelávacích cieľov a sú základom dobrého a zodpovedného života. Rozvoj charakteru zahŕňa starostlivosť a rešpektovanie iných, ako aj starostlivosť o seba a rešpektovanie seba samého.

Výchova charakteru nie je žiadnym novým vynálezom. Ak sa pozrieme na históriu výchovy a vzdelávania od čias staroveku až po 20. storočie, kultivácii charakteru bolo spravidla priznávané čestné miesto, okrem niekoľkých dekád ku koncu 20. storočia, kedy z rôznorodých príčin vymizol z kurikulárnych cieľov mnohých západných krajín. Akokoľvek, súčasná výchova charakteru je lepšie akademicky ukotvená, než boli mnohé z jej predchodkyň a to vďaka pevnej podpore tak etiky cnosti, v súčasnosti znovu populárnej v diskurzoch morálnej filozofie, ako aj aktuálnych trendov v sociálnych vedách, napríklad pozitívnej psychológie. Obe prispievajú k oživeniu konceptu charakteru a cnosti.

A konečne, rastúci všeobecný konsenzus v oblasti verejnej politiky naprieč politickými stranami a súkromným sektorom naznačuje, že úloha morálneho a občianskeho charakteru je kľúčová na udržanie zdravých ekonomík a demokracií.

---

⁴ Ako bude neskôr zjavné, ide tu o odkaz na Aristotelov pojem eudaimonia. V tomto zmysle s pojmom flourishing/blaženosť autori narábajú, pozn. prekladateľ'a.

2 Čo je výchova charakteru

Charakter je súbor osobnostných črt alebo dispozícií, ktoré vyvolávajú špecifické morálne city, ovplyvňujú motiváciu a riadia správanie. Výchova charakteru zahŕňa všetky explicitné aj implicitné výchovné aktivity, ktoré pomáhajú mladému človeku rozvinúť pozitívne osobnostné silné stránky nazývané cnosti. Ide o viac ako len o školský predmet. Svoje miesto má v kultúre a funkciách rodín, školských tried a ďalších inštitúcií.

Výchova charakteru je o napomáhaní študentom rozoznávať, čo je v rôznych situáciách eticky relevantné, a ako konať na základe správnych dôvodov, aby sa napokon stávali stále viac autonómny a rozvážny v praxi určitej cnosti. Študenti sa potrebujú múdro rozhodnúť, akými osobnosťami sa chcú stať, a učiť sa vyberať si medzi existujúcimi alternatívami alebo hľadať nové. V tomto procese je konečným cieľom výchovy charakteru nadobudnutie praktickej múdrosti, t. j. kapacity rozumne si vyberať medzi alternatívami v danom kontexte.

Táto schopnosť spočíva v poznaní toho, ako zvoliť správny postup v zložitých situáciách. Vzniká postupne na základe skúseností s takýmito voľbami a rastom etického porozumenia.

3 Čo výchova charakteru nie je

Konečným cieľom akejkoľvek náležitej výchovy charakteru je vybaviť študentov intelektuálnymi nástrojmi, aby sa v rámci demokratickej spoločnosti mohli rozhodovať rozumne. Kritické myslenie je teda životne dôležitou stránkou všestranného charakteru. Charakter a cnosť nie sú výlučne náboženské pojmy a nejde ani o paternalistické pojmy. Ak byt' „paternalistický“ znamená, že výchova charakteru je v rozpore s dobrým záujmom študentov a ich rodičov, empirický výskum ukazuje opak. Všeobecnejšie povedané, charakter detí nemôže jednoducho byt' odložený bokom až do dosiahnutia veku, keď sa stanú dostatočne rozumnými, aby urobili rozhodnutie sami za seba. Nejaká forma formácie charakteru bude totiž vždy v škole prítomná. Teda rozumnou otázkou, ktorou sa pýtame na stratégiu výchovy charakteru v školách, nie je preto to, či takáto výchova prebieha, ale či je zámerná, plánovaná, organizovaná a reflexívna, alebo skôr pasívne prijatá, nevedomá, reaktívna či náhodná.

Dôraz na charakter a cnosť nie je ani prejavom konzervatívnosti či individualizmu – v zmysle „vyriešime naše dieťa.“ Finálnym cieľom výchovy charakteru nie je len urobiť jednotlivcov lepšími osobami, ale vytvoriť sociálne a inštitucionálne podmienky, v rámci ktorých môžu všetky ľudské bytosti celostne prosperovať. V tomto zmysle je tu požiadavka na všetkých členov spoločnosti, aby k týmto podmienkam prispievali spôsobom, ktorý kolektívne poskytne každému možnosť žiť dobre. Práve v prostredí reciprocity a spravodlivých príležitostí pre všetkých bude s najväčšou pravdepodobnosťou úspešná aj kultivácia individuálneho charakteru. Fundamentálnou charakteristikou týchto podmienok musí byt' étos spolupráce a vzájomnej dobrej vôle. Popri tom sú tu ďalšie potreby, ako je napríklad primeraný nutričný príjem a dobré zdravotné zabezpečenie, ktoré v istej

miere podmieňujú nadobudnutie cností, schopností a porozumenia nevyhnutného na prosperujúcu a konštruktívnu účasť na živote spoločnosti.

Kľúčové princípy výchovy charakteru

- charakter je formovateľný a tento progres je možné holisticky vyhodnocovať,
- charakter je dôležitý: prispieva k ľudskému a spoločenskému rozkvetu,
- kvalitná výchova sa dá v skutočnosti chápať ako dobrá výchova charakteru,
- charakter je do značnej miery prijímaný cez rolové modelovanie a emocionálnou nákazou: školská kultúra a étos majú preto ústredný význam,
- školská kultúra, ktorá umožní študentom uspokojovať svoje potreby po pozitívnych sociálnych vzťahoch, kompetenciách a sebariadení uľahčuje nadobudnutie dobrého charakteru,
- k rozvíjaniu charakteru by sa malo tiež zámerne viesť skrze vzdelávanie: priama výchova charakteru poskytuje zdôvodnenia, jazyk a nástroje, ktoré je možné využiť pri rozvíjaní charakteru kdekoľvek – v škole aj mimo nej,
- na rozvoji charakteru by sa malo spolupracovať v partnerstve s rodičmi, zamestnávateľmi a ďalšími komunitnými organizáciami,
- výchova charakteru je o spravodlivosti a každé dieťa má právo na rozvoj charakteru,
- pozitívny rozvoj charakteru posilňuje študentov a je oslobodzujúci,
- dobrý charakter sa preukazuje pripravenosťou učiť sa od druhých,
- dobrý charakter podporuje demokratické občianstvo a autonómne rozhodovanie.

4 Psychológia morálneho vývinu

Rozvoj charakteru – a otázky, ako ho prostredníctvom vzdelávania formovať – treba chápať na pozadí teórie morálneho vývinu. Podľa neoristotelianskeho pohľadu na psychológiu morálneho vývinu, v ktorom je predkladaný **Rámec** ukotvený, existuje niekoľko ciest, ako sa stať cnostným. Tieto cesty sú stručne opísané v diagrame „*Neoaristotelovský model morálneho vývinu*“ (pozri schému 1). Model vyzdvihuje význam výchovy v ranom veku, hoci nevyklučuje možnosti neskorších zásahov a úpravy nadobudnutých negatívnych morálnych črt vznikajúcich v ranom detstve. V závislosti od povahy morálnej výchovy, ktorou študenti prechádzajú, môžu postupovať pomerne hladko trajektóriou habituálneho nadobúdania cnosti, z čoho sa neskôr vyvinie autonómne vyhľadávaná a uvedomelo zvolená cnosť. Tento proces vedie k zvnútorneniu motivácie k cnostnému konaniu. Alebo budú potrebovať absolvovať obchádzku cestou dobrých úmyslov, oslabených slabosťou vôle, cez získanie praktických návykov, ktoré im poskytnú samoreguláciu aspoň na úrovni vonkajšia motivácie konať čestne.

Najdôležitejším poznatkom, ktorý je potrebné z tohto modelu vyvodit', je to, že vychovávateľa charakteru by sa nikdy nemali vzdať nádeje, že každému študentovi môžu pomôcť na ceste k úplnej autonómnej cnosti. Cesta smerom k cnosti bude u každého človeka jedi-

nečná a bude sa odvíjať spravidla inak a inou rýchlosťou ako u akéhokoľvek iného človeka. Všetky opatrenia na poli výchovy charakteru musia teda zohľadniť kontextové a individuálne rozdiely a hľadať praktické riešenia, ktoré budú platné špecificky pre každú jednotlivú školu, triedu alebo študenta.

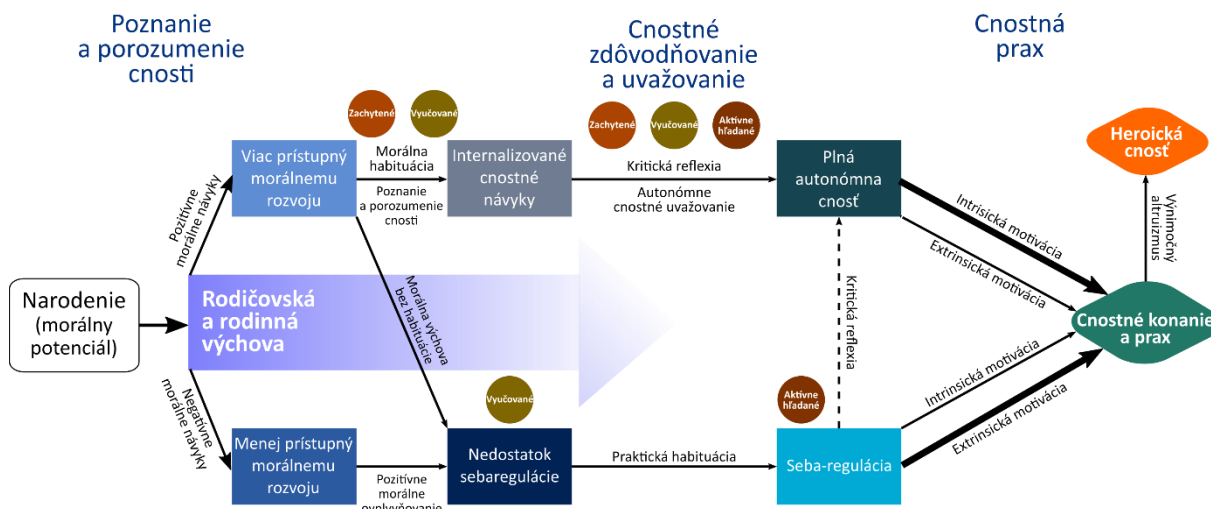

Schéma 1: Neoaristotelovská koncepcia morálneho vývinu.

5 Ktoré cnosti utvárajú dobrý charakter?

Na výzvy, ktorým dennodenne človek čelí, môže odpovedať správne alebo menej správne. Práve cnosti sú tými črtami charakteru, ktoré robia ľudskú bytosť schopnou reagovať zodpovedajúco v rôznych životných situáciách a kontextoch. Tieto črty charakteru umožňujú ľuďom žiť, spolupracovať a učiť sa navzájom spôsobmi, ktoré sú mierumilovné, priateľské a morálne opodstatnené. Žiť prekvitajúcim životom znamená prežívať prítomnosť morálnych a iných cností v úžasnej aktivite v priebehu života a zakúšať potešenie z hlbokého vnútorného uspokojenia, ktoré z toho vyplýva.

Nie je možné uviesť definitívny zoznam relevantných oblastí ľudskej skúsenosti a príslušných cností, pretože cnosti sa budú vždy do určitej miery vzťahovať k individuálnej povahe, vývinovej etape a sociálnym okolnostiam. Napríklad striedmosť v jedle bude iná u olympijského atléta v porovnaní s administratívnym pracovníkom; to, čo sa považuje za cnostné správanie u adolescenta, nemusí stačiť na chápanie úrovne cnosti u dospelého; alebo cnosti, ktoré sú potrebné na prežitie vo vojnovnej zóne, nebudú pravdepodobne tie isté ako tie, ktoré sú dôležité na život v mierumilovnej vidieckej usadlosti.

Existuje veľa cností, pričom každá sa dotýka rozličných konkrétnych aktivít a potenciálnych oblastí ľudskej skúsenosti. Nie je preto možné a ani žiadateľné vyhotovovať akýsi vyčerpávajúci zoznam morálnych cností, ktorý by mal byť predmetom ponuky v školskom vzdelávaní. Jednotlivé školy budú na základe vlastného rozhodnutia dávať do popredia určité cnosti v porovnaní s inými vychádzajúc z vlastnej školskej histórie, étosu, lokality alebo špecifik študentského osadenstva. Avšak predsa je vo výchove charakteru možné čerpať z istého kmeňa prototypických cností, rozoznatel'ných a uznávaných naprieč všetkými kultúrami aj hlavnými náboženstvami.

Nasledujúci prehľad definície cností obsahuje príklady takých cností, ktoré vyzdvihujú najplyvnejšie filozofické a náboženské morálne systémy a ktoré zároveň veľmi dobre ladia so zámermi a snahami pri výchove charakteru v školách:

Definície jednotlivých cností

Odvaha

Konať statočne v situáciách plných strachu.

Spravodlivosť

Konať čestne voči ostatným skrze dodržiavanie práv a povinností.

Poctivosť

Byť pravdivý a úprimný.

Súcit

Preukazovať starostlivosť a záujem o druhých.

Vďačnosť

Prežívať a vyjadrovať vďaku za dobrodenia.

Pokora

Posudzovať seba samého v rámci rozumných limitov.

Integrita

Nadobudnúť vysokú kvalitu morálnych princípov.

Rešpekt

Primerane zohľadňovať citové prežívanie a práva druhého.

Okrem týchto všeobecne prijímaných typických morálnych cností musia školy zameriavať pozornosť aj na špecifické občianske cnosti, akými sú zdvorilosť, ochota pre službu vo verejnom priestore a dobrovoľníctvo, príp. občianske postoje ako také, ktoré pomáhajú študentom porozumieť ich väzby so spoločnosťou a zodpovednosť, ktorá z nich plynie. O všetkých ľudských bytostiach, ktoré sú v rozvoji, tiež platí, že budú potrebovať rôzne intelektuálne cnosti, napríklad zvedavosť či kritické myslenie, ktoré usmerňujú hľadanie informácií a nadobúdanie zmysluplných poznatkov.

Spomedzi týchto intelektuálnych cností si jedna zaslúži zvláštnu pozornosť. Starovekí Gréci ju nazývali frónésis, ale rovnako môže byť pomenovaná ako praktická múdrosť alebo „zdravý rozum“ – celková kvalita poznania toho, čo chcieť a čo odmietnuť v situáciách, v ktorých sa dostanú voči sebe do kolízie požiadavky dvoch alebo viacerých cností, a schopnosť integrovať tieto požiadavky do prijateľného konania. Žiť na základe praktickej múdrosti znamená: rozvážnosť v usudzovaní, opodstatnenosť v rozhodovaní a jednoznačnosť v prijímaní rozhodnutí.

Praktická múdrosť sa odhaľuje v predvídavosti; v tom, že človek jasne a z nadhľadu posudzuje spôsoby, akými dosahuje želané ciele. Jej centrálnou črtou je schopnosť učiť sa

z vlastnej skúsenosti (vrátane vlastných chýb). Takýto človek má otvorenú myseľ a rozpoznáva skutočnú rozmanitosť vecí a situácií. Žiť bez praktickej múdrosti znamená žiť bez premýšľania a neschopný rozhodovať sa. Jej nedostatok sa prejavuje váhavosťou, zanedbávaním až slepotou voči životným okolnostiam.

Takíto ľudia sú úzkoprsí a uzavretí, pričom ich typický postoj je typický arogantným presvedčením o vlastnej pravde a dá sa vyjadriť slovami „všetko viem,“ čím sa stáva rezistentným voči realite. Praktická múdrosť čiastočne dotvára každú ďalšiu cnosť, vskutku teda predstavuje zastrešujúcu metacnosť potrebnú na dobrý charakter.

„... školy majú zodpovednosť kultivovať cnosti, definovať a zostavovať súbor cností tak, aby odrážal priority školy a ona ich dokázala integrovať do vzdelávania...“

Cnosti posilňujú a sú kľúčovými v napĺňaní potenciálu jednotlivca. Práve kvôli fundamentálnej role cností v ľudskom prosperovaní, rozkvetení, školy majú zodpovednosť kultivovať cnosti, definovať a zostavovať súbor cností tak, aby odrážal priority školy a ona ich dokázala integrovať do formálneho aj neformálneho vzdelávania a výchovy. Študenti sa potrebujú učiť a porozumieť významu cností a dospieť k primeranej praxi, ako ich aplikovať do vlastných životov, rešpektovať samých seba (ako charakterných osobností) a byť službou pre ostatných.

Okrem morálnych cností potrebujú všetky ľudské bytosti osobné črty, ktoré im umožnia nielen múdro ale aj efektívne riadiť svoje životy. Tieto črty sa niekedy nazývajú výkonové alebo uschopňujúce cnosti, aby sa dali odlišiť od špecificky morálnych. V súčasnom školsko-politickom diskurze sa bežne označujú ako „mäkké zručnosti.“ Jednou z najvýznamnejších z nich je odolnosť (reziliencia) – schopnosť konštruktívne reagovať na negatívne skúsenosti.

Medzi ďalšie patrí odhodlanie, sebavedomie či tímová práca. Všetky dobré programy výchovy charakteru budú zahŕňať kultiváciu výkonových cností, ale zároveň zdôraznia študentom, že tieto cnosti napokon odvodzujú svoju konečnú hodnotu zo služby morálne prijateľným cieľom. Ich funkcia teda spočíva v tom, že sa cez nich aktivizujú a ony sú nosičmi intelektuálnych, morálnych a občianskych cností.

Aj keď je možné cnosti rozdeliť do rôznych kategórií, v skutočnosti tvoria v živote koherentný, súdržný, vzájomne sa podmieňujúci a podporujúci celok. Výchova charakteru je potom o ich integrácii, ktorá je riadená hlavnou intelektuálnou cnosťou – praktickou múdrosťou alebo „zdravým rozumom“ (pozri schému 2).

Stavebné bloky charakteru

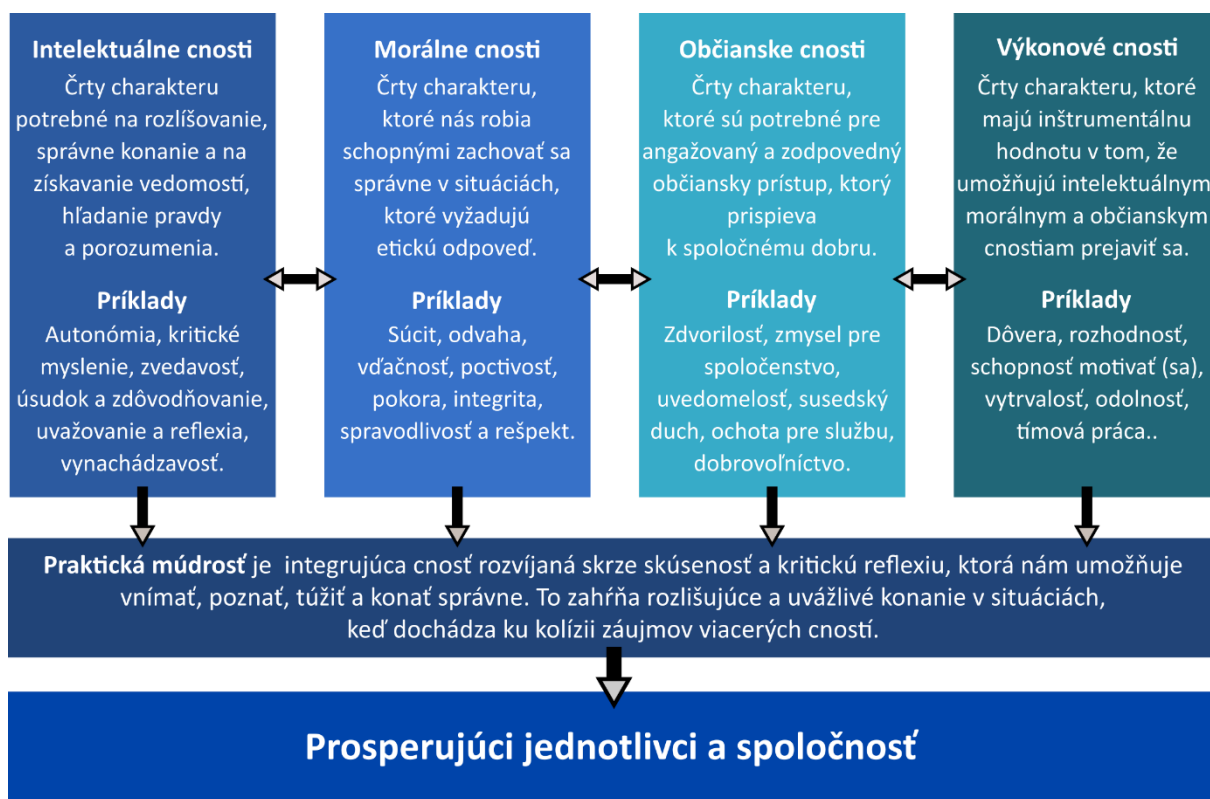

Schéma 2: Stavebné prvky charakteru.

6 Komponenty cnosti

Hoci dokonalá jednota cností je obdivuhodným cieľom celoživotnej kultivácie charakteru, väčšina z nás tento ideál nikdy nedosiahne. Zvlášť to platí pre mladých žiakov formovaných skrze programy výchovy charakteru, ktorí sú len na začiatku cesty k tomu, aby sa stali cnostnými. Problém ešte viac komplikuje skutočnosť, že každá cnosť nepredstavuje len jeden jasný znak, ktorý človek dosiahne alebo nedosiahne. Cnosť má skôr rôzne komponenty, ktoré sa nemusia všetky vyvíjať naraz a v rovnakej intenzite (bližšie pozri prehľad komponentov cnosti nižšie).

Žiak môže byť silný v jednom z nich (povedzme v morálnych citoch), ale menej zdatný v inom (napríklad v cnostnej praxi). Zriedkavo sa všetky tieto komponenty objavia v dokonalej harmónii u jednej osoby. Ba čo viac, rôzne komponenty vyžadujú rôzne metódy, stratégie a zásahy v oblasti výchovy charakteru a tiež odlišné spôsoby hodnotenia ich efektívnosti. Čím bude viac týchto komponentov úspešne kultivovaných, tým je pravdepodobnejšie, že žiak zvládne celú cnosť. Učitelia v oblasti výchovy charakteru sa preto nemusia cítiť sklúčení, aj keď v danom čase vidia pokrok len v niektorých zložkách cnosti.

„[...] Charakterové vlastnosti by sa mali posilňovať všade: na ihriskách, v triedach, na chodbách, v bežných interakciách medzi učiteľmi a žiakmi, počas spoločných zhromaždení, cez plagáty, skrze komunikáciu vedúcich pracovníkov, v ďalšom vzdelávaní učiteľov aj vo vzťahoch s rodičmi...“

Komponenty cnosti

A. Vnímanie

Schopnosť zaznamenať situácie, v ktorých vzniká potreba cnostného konania.

B. Poznanie a porozumenie

Chápanie významu pojmu cnosť a dôvodov, prečo je cnosť dôležitá, jednotlivo, aj ako súčasť plnohodnotného prosperujúceho života v celkovej cnosti. Schopnosť aplikovať cnosť do jednotlivých epizód vlastného života či života druhých.

C. City

Schopnosť prežívať správne, vzhľadom na cnosť relevantné city, v správnej situácii, správnym spôsobom.

D. Identita

Chápanie seba samého ako človeka so silným záväzkom voči cnostnému životu.

E. Motivácia

Silná túžba konať cnostne.

F. Uvažovanie a zdôvodňovanie

Schopnosť rozlišovať a uvážlivo konať v situáciách, keď sú jednotlivé cnosti v konflikte alebo v kolízii.

G. Cnostné konanie a prax

Schopnosť robiť správnu vec správnym spôsobom.

7 Gramotnosť v cnostnom živote

Gramotnosť v cnostiach je užitočný pojem, ktorý sa dá definovať ako zahrnutie komponentov A, B a F. Existujú dve etapy rastu gramotnosti. Prvou je nadobudnutie vedomostí a porozumenie pojmu cnosti. Druhou je rozvoj schopnosti a vôle aplikovať cnosti v kontexte reálneho bežného života.

Gramotnosť v cnostiach pozostáva z troch vzájomne prepojených komponentov:

- 1. Cnostné vnímanie.**
- 2. Vedomosť a porozumenie cnosti.**
- 3. Cnostné uvažovanie a zdôvodňovanie.**

Prvý komponent sa dotýka zaznamenávania situácií, ktoré navodzujú potrebu cnostného konania.

Druhý prvok je o nadobudnutí schopnosti komplexného používania jazyka, zahŕňajúc tiež znalosť jednotlivých termínov. Poznanie samotných cností však nevyhnutne nezmení správanie.

Tretí komponent spočíva v umení prichádzať k zdôvodneným úsudkom, čo okrem iného zahŕňa tiež schopnosť uvedomiť si a vysvetliť rozdielnosti v jednotlivých morálne relevantných situáciách.

Dôraz na úsudok vyžaduje uvážlivosť, čo prináša posilnenie morálneho ja prostredníctvom autonómneho rozhodovania. Dieťa môže za určitých okolností získať isté kognitívne porozumenie toho, čo by bolo žiaduce vykonať, ale nedokáže preniesť tieto poznatky a zdôvodnenia do skutočného cnostného konania. V tomto zmysle posúdenie, či je dieťa skutočne cnostne gramotné, by sa nemalo obmedzovať na parciálne prejavy, ale malo by brať do úvahy všetky tri zložky.

Deti musia byť presvedčené o morálnej sile vlastného cnostného konania. Školy musia deťom poskytovať príležitosti na praktizovanie cností a tiež ich povzbudzovať vo vytváraní jazyka cností, ich porozumenia a kvality zdôvodňovania konania.

8 Ciele výchovy charakteru

Pre školy je bežné, že načrtnú ciele vlastnej koncepcie vzdelávania, niektoré sa snažia tiež formulovať svoje poslanie či misiu. Tie školy, ktoré sa pokúšajú o posilnenie charakteru svojich žiakov či študentov, by to mali vo svojom vyhlásení o poslaní aj potvrdiť ako svoj záväzok.

Každá škola potrebuje opísať, akými osobnosťami by sa mali stávať jej absolventi, a na základe toho naznačiť filozofickú líniu, z ktorej vychádza jej prístup rozvoja študentov. Filozofia a prístup by mali obsahovať jasné etické očakávania voči študentom aj učiteľom, pričom práve učitelia by mali modelovaním viesť študentov k budovaniu ich jednotlivých cností. Navyše škola by mala pre nich poskytnúť príležitosti nielen ako rozmýšľať a konať morálne, ale vôbec rozumieť, čo to znamená byť a stávať sa zrelou, rozvážnou osobnosťou. Inými slovami, mali by študentov pripravovať skôr na skúšky, ktoré im prichystá život, než na život pre školské skúšky.

Cnosti môžu byť...

... **zachytené/získané** (angl. caught): školská komunita, študenti aj učitelia, predstavuje príklady, kultúru, či inšpiratívne podnety pozitívneho étosu, ktorý motivuje a povzbudzuje k rozvoju charakteru.

... **vyučované** (angl. taught): škola poskytuje vzdelávacie príležitosti na vyučovaní aj mimo triedy, vďaka ktorým žiak získa znalosti, porozumenie, zručnosti, terminológiu a ďalšie atribúty, ktoré vedú k rozvoju charakteru.

... **aktívne hľadané** (sought): škola slúži ako priestor na získavanie skúseností, cez ktoré sa formujú osobné návyky a vyvolávajú záväzky voči vlastnému charakteru. Tieto skúsenosti časom pomáhajú študentom hľadať, túžiť a slobodne sa rozhodovať o rozvoji vlastného charakteru.

9 Školský étos postavený na dobrom charaktere

Výskumné zistenia sú jasné: školy, ktoré sú založené na hodnotách, sa nezmieria s priemernosťou. Majú vysoké očakávania a vyznačujú sa úspešnosťou v akademickej, profesionálnej aj sociálnej oblasti. Sú odhodlané a angažované v aktivitách rozvíjajúcich charakter ich študentov prostredníctvom jasných vyjadrení, vonkajšieho demonštrovania aj

vnútornej vernosti voči základným etickým cnostiam a kultivácii zmysluplných osobných vzťahov. Pretože étos školy je vyjadrením kolektívneho charakteru všetkých, je dôležité, aby každý člen školskej komunity mal základné vedomosti o tom, čo znamená dobrý charakter.

Študenti a učitelia sa preto nemajú učiť len názvoslovie či význam pojmov jednotlivých cností charakteru, ale ony by sa mali zobrazovať v školskom myslení, postojoch či aktivitách. Charakterové vlastnosti by sa mali posilňovať všade: na ihriskách, v triedach, na chodbách, v bežných interakciách medzi učiteľmi a žiakmi, počas spoločných zhromaždení, cez plagáty, skrze komunikáciu vedúcich pracovníkov, v ďalšom vzdelávaní učiteľov aj vo vzťahoch s rodičmi. Cnosti charakteru sú rozhodujúce pri mimoškolských činnostiach a mali by sa prejavovať v pozitívnych citoch a správaniach.

Proces výchovy k cnostiam je iba procesom prijímania ideí. Ide teda najmä o spolupatričnosť a život v komunite, ktoré sú pre školu popri rodine jednými z hlavných prostriedkov, pomocou ktorých študenti rastú v cnosti. V skutočnosti ide o kľúčovú črtu školských komunit – pedagógovia chápu, že skúsenosti študentov so spolupatričnosťou, osobný rast a sebariadenie sú základom rozvoja dobrého charakteru a odhodlania na učenie sa.

10 Učitelia ako vychovávateľa charakteru

Výchova charakteru stavia na tom, čo sa už v školách deje, a na tom, že väčšina učiteľov vníma kultiváciu charakteru ako hlavnú súčasť svojej úlohy. V takom prípade sú úvahy o charaktere, či o tom, akými osobnosťami by sa mali študenti stávať, v centre vzdelávania a výchovy. Zážitky študentov z nadobúdania cností sú sprvoti riadené rodičmi a učiteľmi, ktorí slúžia ako vzory a morálne príklady.

Na to, aby sme sa stali dobrými učiteľmi, musíme byť osobnosťami: osobnosťami s dobrým charakterom, ktoré sú príkladmi slobodného pripútania sa k hodnotám, o ktorých učia. Charakter a integrita učiteľa sú v triede zásadnejšie ako typ osobnosti či interpersonálny štýl a nie sú o nič menej dôležité ako zvládnutie obsahu predmetu či vyučovacích stratégií a techník. Výučba určitého predmetu s hodnotovou integritou znamená omnoho viac ako len pomôcť študentom získať konkrétne vedomosti a zručnosti.

Dobré vzdelávanie je podopreté školským étosom a spoločným jazykom, ktorý umožňuje o dobrom charaktere vzájomne diskutovať naprieč celou školskou komunitou, aby tak pojmy dobrého charakteru prenikli do všetkých školských predmetov a celého kurikula. Toto vytvára následne prísľub túžby po excelentnosti v učení sa, ktorá vychádza z porozumenia vnútorného dobra v samotných vyučovacích predmetoch: skvelú úroveň praktického majstrovstva, starostlivé a zodpovedné uvažovanie a skúmanie, či pochopenie krásy a sily jazyka. Takýto postoj je dôležitý, ak si majú študenti osvojiť hodnotu toho, čo sa učia, a naučiť sa robiť prácu, ktorá je dobrá a pre nich osobne významná.

Aj keď sa ukazuje jasný obraz o nevyhnutnosti výchovy charakteru, učitelia často samých seba vidia ako morálne ambivalentných s nedostatkom sebadôvery vo svoje (nevyhnutné) profesijné postavenie ako vzoru a vychovávateľa charakteru. Opakované výskumné štúdie prezrádzajú, že pre učiteľov je ťažké riešiť etické problémy v triede. Aj keď

mnohí z nich uvádzajú, že majú eminentný záujem o morálne otázky, nie vždy sú adekvátne vzdelávaní, aby získali schopnosti kriticky reflektovať rôzne etické pohľady a predniesť ich študentom sofistickým spôsobom.

Žiaľ, aktuálny nárast záujmu o výchovu charakteru zatiaľ nemá svoju odozvu vo vzdelávaní a príprave učiteľov. Zdá sa, že súčasný politický diskurz sa svojím amorálnym (t. j. indiferentným k morálke, pozn. preklad.), inštrumentálnym a na kompetenciách založeným slovníkom často vyhýba perspektívam, ktoré zahŕňajú normotvornú víziu osoby v kontexte celého jej života. Nedostatok programov vzdelávania učiteľov s koherentným prístupom k výchove charakteru je s najväčšou pravdepodobnosťou výsledkom príliš úzkej koncentrácie na dosahovanie učebných výkonov a výučbový manažment v triedach (viac pozri v *Prehlásení o vzdelávaní učiteľov a výchove charakteru*⁵).

11 Evalvácia výchovy charakteru

Školy sú pod rastúcim tlakom, aby preukázali svoju efektívnosť, ale zisťovanie kvality charakteru jednotlivca, príp. dosahu jednotlivých programov v rámci výchovy charakteru, je nesmierne ťažké. Vzhľadom na komplexnú povahu charakteru a špecifické ťažkosti spojené s podmienkami a presnosťou pozorovania reálnej úrovne cnosti v praxi nie je možné ani žiaduce zamerať sa na hromadenie dát o individuálnych profiloch charakteru a cností, pretože výsledky sa môžu stať kontraproduktívnymi, filozoficky, psychologicky aj výchovne.

Preto je pri každej snahe holisticky merať cnosti potrebná diskretnosť a obozretnosť. Obzvlášť sa odporúča opatrnosť pri používaní sebahodnotiacich metód. Aj keď neexistuje jednoduchý a bezproblémový spôsob „merania charakteru,“ je možné čiastočne hodnotiť mieru rozvoja konkrétnych zložiek cnosti, ako boli opísané vyššie. Napríklad odlišné metódy sa budú uplatňovať na hodnotenie rozvoja vedomostí/porozumenia cnosti na jednej strane a iné zasa na zisťovanie úrovne morálnych citov.

Najdôležitejšou otázkou, ktorú je potrebné hneď na začiatku riešiť, je, čo tvorí validný celok, ktorý má byť hodnotený ako výstup výchovy charakteru. V tejto oblasti sú tri možné legitímne ciele. Prvým je zistiť, ako školská kultúra a jej étos prispievajú k výchove charakteru; školy môžu prechádzať vlastným alebo externým partnerským (peer) auditom porovnávajúc sa s kritériami opisujúcimi najlepšiu školskú prax na poli výchovy charakteru. Takáto evalvácia sa opiera o odborné vedomosti a úsudky učiteľov a obraz vytvorený týmto hodnotením poskytuje údaje o silných a slabých stránkach školy, vďaka čomu sa vrhá viac svetla na to, kam by sa malo nasmerovať viac úsilia, zdrojov a času. Druhým cieľom je hodnotiť efektívnosť stratégií, aktivít, príp. celého prístupu k výchove charakteru na škole.

Na tento účel môžu byť využité rôzne metódy, ako napríklad pretesty a posttesty v rámci danej intervencie, či pozorovania a interview s učiteľmi a študentmi. Odporúča sa, aby

---

⁵ Toto prehlásenie je dostupné v anglickom jazyku na stránke: https://www.jubileecentre.ac.uk/user-files/jubileecentre/pdf/character-education/Statement_on_Teacher_Education_and_Character_Education.pdf (pozn. red.).

tieto nástroje boli starostlivo zamierené na zisťovanie len jedného či dvoch komponentov cnosti a zároveň je veľmi vhodné triangulovať dáta využitím viac než len jedného zdroja podkladov. Tretím cieľom a zároveň prístupom k evalvácii je vlastná sebareflexia študentov z pohľadu nadobúdania osobného charakteru a cností. Tieto záznamy by mali byť zaznamenávané v pravidelných intervaloch počas výchovno-vzdelávacej cesty študenta, napríklad formou denníka. Tento proces určite posilnia doplňujúce pohľady rovesníkov, učiteľov a rodičov.

Napokon, ako sme začali, rovnako skončíme citátom Aristotela:

„To, o čo sa najviac snažíme, je dosiahnuť určitý morálny charakter našich spoluobčanov, konkrétne dispozíciu na cnosť a konanie cnostných skutkov.“

Ďalšie podnety na čítanie

1. Arthur, J. – Kristjánsson, K. – Harrison, T. – Sanderse, W. – Wright, D. 2017. *Teaching Character and Virtue in Schools*. London : Routledge. (<https://doi.org/10.4324/9781315695013>).
2. Arthur, J. 2010. *Of Good Character; Exploration of Virtues and Values in 3–25 Year-Olds*. Exeter : Imprint Academic.
3. Arthur, J. 2003. *Education with Character*. London : Routledge. (<https://doi.org/10.4324/9780203220139>).
4. Carr, D. (1991) *Educating the Virtues. Essay on the philosophical psychology of moral development and education*. London : Routledge.
5. Curren, R. 2014. 'Motivational aspects of moral learning and progress,' *The Journal of Moral Education*, 43(4), s. 484–499. (<https://doi.org/10.1080/03057240.2014.935306>).
6. Kristjánsson, K. 2017. *Aristotelian Character Education*. London : Routledge.
7. Kristjánsson, K. 2013. 'Ten Myths about Character, Virtue and Virtue Education – and Three Well-Founded Misgivings,' *British Journal of Educational Studies*, 61(3), s. 1–19. (<https://doi.org/10.1080/00071005.2013.778386>).
8. Seider, S. 2012. *Character Compass – How powerful school culture can point students towards success*. Cambridge : Harvard Education Press.

Zdroje o výchove a vzdelávaní

9. Harrison, T. – Arthur, J. – Burn, E. eds. 2016. *Character Education : Evaluation Handbook for Schools*. Birmingham : University of Birmingham. [citované: 1. septembra 2019]. Dostupné na: (<https://www.jubileecentre.ac.uk/handbook>).
10. Harrison, T. – Bawden, M. – Rogerson, L. 2016. *Teaching Character Through Subjects*. Birmingham : University of Birmingham. [citované: 1. septembra 2019]. Dostupné na: (<https://www.jubileecentre.ac.uk/characterthroughsubjects>).
11. Fullard, M. 2016. *Teaching Character through the Primary Curriculum*. Birmingham : University of Birmingham. [citované: 1. septembra 2019]. Dostupné na: (<https://www.jubileecentre.ac.uk/teachingcharacterprimary>).
12. Jubilee Centre for Character and Virtues. 2015. *Statement on Teacher Education and Character Education*. Birmingham : University of Birmingham. [citované: 1. septembra 2019]. Dostupné na: (https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/character-education/Statement_on_Teacher_Education_and_Character_Education.pdf).
13. Jubilee Centre for Character and Virtues. 2014. *Statement on Youth Social Action and Character Development*. Birmingham : University of Birmingham. [citované: 1. septembra 2019].

Dostupné na: <https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/StatementSocialAction.pdf>).

14. Jubilee Centre for Character and Virtues. 2012. *The Knightly Virtues*. Birmingham : University of Birmingham. [citované: 1. septembra 2019]. Dostupné na: <https://www.jubileecentre.ac.uk/knightlyvirtuesresources>).
15. Smith, G. 2015. *Character Education : A Taught Course for 4 to 11 Year Olds*. Birmingham : University of Birmingham. [citované: 1. septembra 2019]. Dostupné na: <https://www.jubileecentre.ac.uk/primaryprogramme>).
16. Wright, D. – Morris, I. – Bawden, M. 2014. *Character Education : A Taught Course for 11 to 16 Year Olds*. Birmingham : University of Birmingham. [citované: 1. septembra 2019]. Dostupné na: <https://www.jubileecentre.ac.uk/secondaryprogramme>).